
FIGUERES, Josep M. (2023). *Valentí Almirall. Quan tot va començar*. Barcelona: Editorial Base, 237 p.

Els processos polítics compten sovint amb individualitats que els atorguen una forma de representativitat social condicionada per la personalitat o per l'aportació ideològica d'aquests referents. Valentí Almirall ha estat un d'aquests exemples dins el pas del catalanisme cultural al catalanisme polític. 'Catalanisme' entès com a primera etapa estructurant dins la dinàmica policlassista del moviment de construcció nacional, segons les recerques contraposades de Josep Termes respecte de Solé Tura, dialèctica historiogràfica ben sintetitzada per Jordi Casassas en el pròleg de l'obra que comento de Josep Maria Figueres. Una segona etapa del moviment, complementària amb la primera, ve definida pel pas del catalanisme a l'independentisme, tal com ha estat estudiat, entre d'altres, per Fèlix Cucurull, Eva Serra i, de manera sistemàtica, per Fermí Rubiralta.

Dins aquestes dues etapes, l'estudi en qüestió —un primer enfocament del qual el podem trobar al capítol «Valentí Almirall, periodisme i identitat» dins *Periodistes indòmits. Guerra Civil i exili* (2016)— se situa en el primer apartat 'catalanista' esmentat

a partir de l'aportació de l'articulisme polític d'Almirall, el qual planteja, des de l'àmbit del republicanisme i des d'*El Estado catalán* —superació del federalisme unitari de planta espanyola (p. 26)—, una primera vinculació entre confederació i nació.

En aquest sentit, les sis recerques agrupades en aquest volum —amb un apèndix que recull una mostra de l'articulisme de l'autor d'*Espanya tal com és* (1885) difós a través de les quaranta-dues capçaleres en què col·laborà (p. 44-45)— aprofundeixen la funció de la premsa com a agent d'incidència política —ideològica— a la Catalunya de la darrera etapa del vuit-cents. Com desenvolupa l'autor de l'estudi, l'aplec d'articles entorn del periodisme polític com a matèria d'anàlisi parteix del diari, la revista, el pamflet, com a motors catalitzadors de concepcions polítiques i culturals, si bé moltes eren, segons Figueres, «conjunturals» (p. 31). La funció de la premsa analitzada, això sí, no reproduïa el testimoniatge passiu i, en qualsevol cas, idees seminals eren llavor de futurs compendis i estudis.

D'altra banda, i cal no minimitzar-ne el sentit, la premsa és útil per a aprofundir en la història comparada per a especificar —factor gens secundari— antinòmies o paral·lelismes entre mentalitats (p. 25). No es

tracta, doncs, de concebre una capçalera com a fi, sinó com a institució d'un moviment polític, element de cosmovisió d'una societat i plataforma de socialització d'un ideari. Aquest assoliment —la «fabricació» de materials propagandístics sorgits a l'alba de la industrialització— no fou, però, com és sabut, cap excepció «catalana»: fou la via sovintejada d'intervenció dels cercles intel·lectuals europeus d'opinió (el coetani d'Almirall, Émile Zola).

Cal, però, concretar empíricament la idea general esmentada —difusió d'opinió i de materials ideològics— que subjau a les recerques contingudes a *Valentí Almirall...* I és en aquest sentit que Figueres —que excel·leix en l'àmbit de la història social de la comunicació contemporània i en l'anàlisi del periodisme almirall·lià— ens ofereix les plataformes principals —ordenades per capçalera i cronologia— des de les quals Almirall Llozer posà les bases per al programa catalanista confederatiu. Així, el lector pot formular-se una idea de l'etapa més notòria de l'articulisme d'Almirall entre 1868 i 1888 del qual tenim constància sistemàtica als dos primers volums de l'*Obra completa* preparada per Figueres.

On rau, però, l'interès del text publicat? Els mitjans d'opinió estudiats mostren com una cultura política

es va perfilant a través de l'interdisciplinari periodisme polític. Almirall, com altres referents posteriors del catalanisme, configurarà el seu ideari a través de la prèvia difusió d'idees, fenomen que recorregué el primer terç del segle xx. Idees. Com esmenta Josep M. Figueres, ideòlegs com Prat de la Riba i Rovira i Virgili —i bona part de polítics, activistes i d'intel·lectuals— empraven els mitjans de propaganda, com a pràctica comuna, per a socialitzar idees.

Dit això, l'assaig que comentem cobreix, almenys, dues qüestions: a) contextualització de la relació entre òrgan de premsa i intel·lectual-home d'acció, i b) delimitació del programa d'un model de catalanisme que incidí en el seu procés de politització. Almirall, per bé que Rovira i Virgili el situava dins el «període regionalista», pensà fonamentalment —ací rau la importància del Segon Congrés Catalanista— el Principat com a subjecte polític, com a marc de la política catalana i no espanyola.

Pel que fa al primer objectiu, la dinàmica periodística de Valentí Almirall —amb la col·laboració de federals com Feliu i Codina— va vinculada a l'organització d'espais aglutinadors de catalanistes i federalistes —Centre Català— i associada a campanyes de premsa. Aquestes campanyes tenien per objecte contestar

posicionaments contraris —lliurecanvistes espanyols— als interessos dels catalans, com s'esdevingué en el cas de la redacció del *Memorial de greuges*. Segons l'autor del text, aquest document significà —hipòtesi a comprovar, però gens forassenyada— un «nou tombant» dins el moviment catalanista (p. 74): un tombant pertanyent a la primera etapa del moviment catalanista. El *Memorial*, referent rellevant d'un catalanisme no polaritzat en l'àmbit cultural ni entorn de la burgesia, pot anunciar aquest gir, per exemple, en el marc del pensament econòmic català. Així, tal com apunta Figueres, l'etapa entre 1885 i 1888 marca una conjuntura condicionada per la denúncia de l'estructura de la vida política espanyola de la Restauració i de l'espanyolisme. Dos indicadors d'aquesta sensibilitat foren la resposta d'Almirall a l'escriptor Gaspar Núñez de Arce i el discurs presidencial a l'Ateneu Barcelonès en defensa de la llengua (1896). Tot plegat és un exemple del paral·lelisme entre ideari i periodisme d'intervenció. Fou en aquest sentit que l'autor de *Lo Catalanisme* fundà el rotatiu *Diari Català*, objecte del doctorat de Figueres i Artigues.

La segona aportació —Catalunya com a subjecte polític, i no com a *apèndix* sucursalista de la política espanyola alfonsina— fa referència al

model de país pensat (o imaginat) per Almirall. La defensa del catalanisme i del proteccionisme esdevenia motiu econòmic d'oposició a l'organització política d'un estat: la seva manera de fer i la seva visió castellanocèntrica, avui simbolitzada pel Madrid-estat. A través de la «defensa dels interessos materials i morals», objectiu contingut a la *Memòria* llegida davant el rei espanyol Alfons XII, Almirall, redactor del manifest, cercà una representació d'intel·lectuals, de la burgesia vuitcentista i de sectors populars a fi d'aglutinar una mobilització representativa de la societat catalana. De fet, Figueres dedica un extens capítol a la gestació del manifest dins la conjuntura que anunciava la col·laboració d'Almirall amb el diari *La Renaixença*, representant del catalanisme apartidista, cosa que no volia dir que fos apolític (p. 113-152).

El proteccionisme, que apareix destacat en diversos passatges de l'estudi de Figueres, acomplí una funció política exterior —proposta de regeneració de la política espanyola—, però abastà, fonamentalment, una fita important del catalanisme que volia superar l'etapa cultural-literària: definir-ne el pensament econòmic —assumit posteriorment pel catalanisme d'acció patriòtica de la Unió Catalanista—, tal com ha estudiat exhaustivament l'historiador del

BUTLLETÍ DE LA SOCIETAT CATALANA D'ESTUDIS HISTÒRICS

pensament econòmic Francesc Artal en la seva tesi doctoral dedicada a l'anàlisi de l'eix positivisme-doctrina proteccionista del vuit-cents, publicada amb el títol *Economia i economistes catalans 1840-1898* (2021).

A través de l'articulisme d'Almirall podem adonar-nos del potencial polític que tenia a l'època el vincle entre positivisme polític (catalanisme) i positivisme econòmic (proteccionisme), i també podem subratllar que la vindicació proteccionista des de cercles republicans —confederals— qüestiona la identificació entre catalanisme polític i burgesia («Democràcia i Proteccionisme», *Diari Català*, 17-IV-1881). En qualsevol cas, Almirall volgué polititzar una burgesia massa girada d'esquena a qüestions que l'afectaven i que incidien en el Principat. Seria potser útil que l'historiador Josep Maria Figueres contextualitzés la concepció almiralliana del proteccionisme, ben suggerida per la ploma d'Almirall (p. 80).

En conjunt, *Valentí Almirall. Quan tot va començar*, exposa amb claredat i aprofundiment el bastiment d'un pensament polític a través del treball periodístic. Un pensament que, conjuntural o no, fixà les bases del compromís amb una comunitat nacional que assenyalava un horitzó antitètic al de la centralització espanyola. No debades, l'autor de l'obra

es refereix al periodisme d'Almirall com a «creador d'identitat» (p. 185), és a dir, la forja d'un «segell propi» a fi de remarcar qüestions que influïen en la concepció del país.

Xavier FERRÉ TRILL
xavier.ferretrill@gmail.com

ORTELLS MIRALLES, Salvador; PÉREZ MORAGÓN, Francesc (2022). *Joan Fuster. D'un temps, d'un país (1922-1992)*. València: Alfons el Magnànim, 500 p.

Fins ara hem comptat —si més no entre mitjan anys vuitanta i començament del nou segle— amb una progressió d'estudis entorn de l'obra i de la trajectòria vital de Joan Fuster. Podem fer un balanç favorable pel que fa a recerques entorn de les concepcions filosòfiques, del pensament historiogràfic, literari i d'ideologia nacional.¹ També és meritori el nombre de treballs monogràfics

1. Em refereixo, entre d'altres, a les recerques de Josep Iborra, Júlia Blasco, Antoni Riera, Guillem Calaforra (concepcions filosòfiques), Pau Viciano, Gustau Muñoz, Ferran Archilés (pensament historiogràfic), Vicent Simbor (pensament literari) i Joan-Francesc Mira, Antoni Rico, Nèstor Novell i Josep Sorribes (ideologia nacional).